

JOSIP VIDMAR

LITERARNI KRITIK, LITERARNI TEORETIK, UREDNIK, DRAMATURG,
ESEJIST IN PREVAJALEC

Tadej Pahor
Univerza v Ljubljani

1 Življenjepis

Josip Vidmar se je rodil 14. oktobra 1895 v Ljubljani. Bil je peti od sedmih otrok, njegova starša pa sta bila obrtnik in trgovec Josip Vidmar ter podjetnica in aktivistka Josipina, rojena Jusič. V družini so se navduševali nad umetnostjo, za kar je bila zaslužna predvsem Vidmarjeva mati. Po uspešno opravljeni petletni osnovni šoli se je najprej šolal na klasični gimnaziji v Ljubljani in jo končal z odliko, nato pa je jeseni leta 1914 šel študirat v Prago na Tehniško visoko šolo, vendar bil kmalu zatem vpoklican v avstro-ogrsko vojsko. Med vojno je zbežal na rusko stran, se v ujetništvu naučil poljščine in ruščine ter se seznanil z ruskim življenjem in literaturo. Ko se je vrnil v avstro-ogrsko vojsko, je tako lahko opravljal delo tolmača za ruščino. Po koncu prve svetovne vojne se je vrnil v Ljubljano in nadaljeval s šolanjem po številnih evropskih mestih: najprej je bival na Dunaju, letni semester leta 1919 je preživel v Zagrebu, septembra pa je odšel v Berlin. Na prehodu iz leta 1919 v 1920 je študiral filozofijo in književnost tudi v Krakovu in Pragi. Leta 1921 se je Vidmar poročil z Angelo Kosmatin na Dunaju, nato pa sta se zakonca leta 1922 ustalila v Ljubljani, kjer je proti koncu dvajsetih let 20. stoletja diplomiral iz slovenistike in primerjalne literarne zgodovine in teorije. V tridesetih letih 20. stoletja je večinoma pisal in prevajal, sodeloval z *Dramo* (1931), v kateri je bil osem let dramaturg (1934–1942), poleg tega pa tudi režiser in umetniški vodja.

Med drugo svetovno vojno je sodeloval s Kidričem in bil dejaven član OF. Še več, ustanovni sestanek OF je bil aprila 1941 po kapitulaciji Jugoslavije prav v njegovem stanovanju. Po smrti žene aprila 1942 je odšel v partizane. Zaradi svoje vloge v OF in že predvojne naklonjenosti komunizmu je bil po vojni na najvišjih političnih položajih: bil je predsednik Prezidija ljudske skupščine LRS, član Zveznega prezidija FLRJ, predsednik

Doma narodov Ljudske skupščine FLRJ, poslanec zvezne in republikanske skupščine ipd. Proti koncu vojne se je drugič poročil, z dvaindvajset let mlajšo pevko Nado Stritar. V prvih povojnih letih je tudi sodeloval z novonastalo Akademijo za igralsko umetnost, bil nato tudi redni član SAZU-ja in do leta 1964 vodil Inštitut za literaturo. Po smrti Frana Ramovša leta 1952 je bil skoraj četrto stoletja na položaju predsednika SAZU (do 1976).

Poleg številnih funkcij in vodilnih položajev je bil Vidmar tudi diplomat. Že leta 1951 je bil na diplomatski misiji v Franciji in Združenem kraljestvu, kot diplomat in literat pa je nenehno potoval, od Moskve, Pekinga, Indije do Francije, Norveške, Zahodne Nemčije, Češkoslovaške in Italije, poleg tega pa se je aktivno udeleževal vseh pomembnih kulturnih in političnih dogodkov v Sloveniji in Jugoslaviji.

V šestdesetih in sedemdesetih letih je prejel veliko nagrad in priznanj: Prešernovo leta 1966, Kidričevo leta 1976, zlato plaketo, značko in listino Borštnikovega srečanja leta 1977, spominsko plaketo ob 40-letnici SAZU leta 1979. Kmalu po novem letu 1990 je umrla druga žena Nada. Leta 1991, ko je preživel srčno kap, je, po pričevanju hčere Žive Vidmar, obžaloval, da je prišla na oblast koalicija Demos, ki jo je označil za klerikalno (Maličev 2011). Vidmar je umrl kmalu po osamosvojitvi Slovenije, in sicer v 97. letu starosti, aprila 1992. Gl. tudi Maličev 2011, Zadavec 1982 in Ocvirk 1975.

2 Prevajalsko delo

Prevajanje je relevantna sestavina Vidmarjevega dela, kar dokazuje njegov zelo obsežen opus. S to dejavnostjo se je začel ukvarjati že v gimnaziji, ko je prevajal Goetheja. Vidmar je prevajal vse tri literarne zvrsti (prozo, dramatiko in poezijo), in sicer večinoma vrhunska dela svetovne literature. Jeziki, iz katerih je prevajal, so ruščina, srbohrvaščina, nemščina, angleščina in francoščina. Največji del njegovega opusa predstavljajo prevodi ruskih pisateljev, med njimi tudi Dostojevski (*Krotka*, 1926), Čehov (novele *Anjuta*, 1930), Gogolj (*Mrtve duše*, 1936; *Ženitev*, 1948), Gorki (*Trije ljudje*, 1934; *Lev Tolstoj*, 1940; *O literaturi*, 1952 – z uvodom; *Spomini na sodobnike*, 1955), Gončarov (*Oblomov*, 1935, leta 1965 z uvodom), Lenin (*O kulturi in umetnosti*, 1950), Puškin (*Drame*, 1949), Lev N. Tolstoj (*Spoved*, 1922; *Rodbinska sreča*, 1927; *Oče Sergij*, 1933; *Smrt Ivana Iljiča*, 1933) in Turgenjev (*Pomladne vode ter Očetje in sinovi*, oboje 1936).

Veliko se je ukvarjal tudi z Molièrom in prevedel ves njegov opus: začel ga je prevajati že pred vojno, za Dramo (*Izsiljena ženitev*, 1942 še *Šolo za žene*), nato med drugo svetovno vojno za partizanski oder (*Ljudomrznik*) in po vojni za tiskano izdajo, ki je bila prva tako celovita predstavitev Molièrovega dela na Slovenskem. V sklopu dramatike je prevedel okoli 50 dramskih del. Med najbolj odmevnimi so dela L. Andrejeva (*Misel* in *Profesor Storicin*), Čehova (*Češnjev vrt* in *Striček Vanja*), Krleže (*V agoniji* in *Maškarada*), Leva N. Tolstoja (*On je vsega kriv*), Katajeva (*Kvadratura kroga*), Nušiča (*Pokojnik* in *Žalujoči ostali*), R. Vesniča (*Gosposki dom*) in Turgenjeva (*Mesec dni na kmetih*). Med Vidmarjeve

prevode ali predelave sodijo tudi libreti za opere, med drugim za opere *Hovaniščina* (1937) Musorgskega, *Gorenjski slavček* (1937) Foersterja in *Falstaffa* (1939) Verdija.

Vidmar je prevajal še srbohrvaške avtorje, in sicer dela prijatelja Miroslava Krleže (*Aretej*, 1962; *Deset krvavih let ...*, 1962) in Nušiča (*Sumljiva oseba*, 1964). Prevajal je tudi druge tuje avtorje, in sicer indijske (Mukerji: *Mladost v džungli*, 1928), nemške (E. Ludwig: *Napoleon*, 1931; Eckermann: *Pogovori z Goethejem*, 1959; Lessing: *Modri Nathan*, 1981) in angleške (Dickens: *Božična pesem v prozi*, 1926; Stevenson: *Will iz mlina*, 1951; Wilde: *Jetniška balada iz Readinga*, 1960). V njegovem prevodnem opusu pa najdemo tudi filozofska dela (npr. Spektorski: *Zgodovina socialne filozofije I–II*, 1932–3). Gl. tudi Zadravec 1982.

3 Založniško in uredniško delo

Vidmar je svoja estetska, kritiška in literarna stališča najočitneje izražal z uredniškim delom. Za umetnost je menil, da »je izraz osebnega in družbenega življenja« ter da »o njej ne odločajo racionalni nazori, o njej odloča in jo loči od vseh drugih človekovih dejavnosti estetska prvina« (Zadravec 1976, 21). Poleg tega je bil prepričan, da je umetnost, tudi likovna, zasidrana globoko v človeku in v svetu, v njunih realnih zvezah in oblikah, »človek pa je njeno središče in njen smoter« (Vidmar 1962, 29). S Kogojem in Podbevškom je leta 1922 ustanovil in urejal modernistični časopis *Trije labodje*, njihovo sodelovanje pa je bilo kratko, ker se je Vidmar ideološko oddaljil od Podbevška. Od leta 1925 do 1927 je Vidmar izdajal časopis *Kritika*, najprej s Karlom Dobido in Stanom Kosovelom, pisal pa je večinoma sam.

Zaradi polemike o Župančičevi tragediji *Veronika Deseniška* se je Vidmar sprva oddaljil od *Ljubljanskega zvona*, a nato leta ponovno pristopil k literarnemu mesečniku kot vodilni literarni kritik, kjer je s Ferdom Kozakom pomagal uredniku Franu Albrehtu. Dokončni ločitvi od *Ljubljanskega zvona* je botrovalo dejstvo, da je Tiskovna zadruga prepovedala objavo kritičnih odzivov na Župančičev esej *Adamič in slovenstvo* (1932). Takrat se je Vidmar s skupino nekaterih literatov (med katerimi so bili Albreht, Kozak in Leben) odcepil od *Ljubljanskega zvona* in skupaj s Kozakom in Lebno oblikoval revijo *Sodobnost*. Najprej so revijo urejali vsi trije, nato nekaj časa sam, nazadnje pa jo je urejal Kozak. Vidmar je bil tudi sourednik ilegalnega *Slovenskega zbornika*, ki je izhajal med okupacijo, po vojni pa je bil v uredniškem odboru *Slavistične revije* (1950–63). Uredil je več knjižnih zbirk in posameznih knjig, pretežno leposlovja, in jim občasno dodal uvod ali spremno besedo. V petdesetih in šestdesetih letih je sodeloval z Dušanom Pirjercem in pozneje (od 1967) z Jožo Mahničem, s katerima je souredil Župančičevo zbrano delo in za *Našo besedo* pripravil še izbore številnih avtorjev: Ivana Cankarja I–VII, Levstika, Gregorčiča, Jenka, Stritarja, Preglja, Pavla Golie, Lily Novy, Ferda Kozaka, Izidorja Cankarja in Edvarda Kardelja. V sedemdesetih letih je za zbirko *Lirika* uredil tudi izbor pesmi Goetheja in Prešerna (Zadravec 1982).

4 Avtorsko delo

Vidmarjevo najvidnejše avtorsko delo so številne literarne kritike in eseji predvsem o slovenskih in drugih književnostih. Tematike, s katerimi se je ukvarjal, so bile slovenska moderna literatura, Pregelj, Ivan Cankar, Fran Saleški Finžgar, Fran Levstik, Goethe, Gorki, Shakespeare, Lev Tolstoj, Belinski, Kocbekov *Strah in pogum* (kritika, zaradi katere je bil Kocbek odstranjen iz javnega življenja), Kozak, Prešeren, Lily Novy in slovenska poezija. Od pomembnejših kritik velja omeniti *Kulturni problem slovenstva* (1932), *Literarne kritike* (1951), *Polemike* (1963) in *Gledališke kritike* (1968), pri esejih pa *Dr. France Prešeren: esej* (1954), *Drobni eseji* (1962), *Literarni eseji* (1966), *Slovenske razprave* (1970) in *Esej o lepoti* (1981) (Stanovnik 2016).

5 Misli o prevajanju

Iz Vidmarjevih zapisov o prevajanju je razvidno, da se je ukvarjal tudi s teoretičnimi vprašanji prevajanja. V svojem spisu »Oton Župančič kot prevajalec« (1930) je označil prevajanje kot reproduktivno umetnost in zahteval, da mora prevajalec ob vsaki besedi vedeti, na kateri dogodek ali miselni motiv se avtor z njo sklicuje. Omenjal je tudi stališče Otona Župančiča, po katerem prevajalec ne sme dati besedam niti grama več teže, kot jim jo je dal avtor. Strinjal se je, da je vloga prevoda pozitivna, še posebej v kulturi majhnega naroda, prav tako pa je bil prepričan, da mora biti prevodna literatura selektivno izbrana in omejena na največje predstavnike velikih narodov. S svojimi rešitvami pri prevajanju aleksandrinca je pomembno vplival na prihodnjo prevodno prakso, še posebej na poznejše slovenske prevode francoskih klasičnih besedil. Gl. tudi Stanovnik 2013, 303; Vidmar 1930; Zadravec 1982.

Josip Vidmar je bil osrednji kulturni delavec v povojni Sloveniji, ki je v pretežni meri usmerjal kulturni razvoj socialistične družbe. Kot plodovit literarni prevajalec, in sicer tako ruskih pisateljev kot pomembnejših besedil Molièrovega opusa, je pisal tudi teoretične razprave o prevajanju, ki mu je pripisoval ključno vlogo v razvoju manjših jezikovnih skupnostih, kot je slovenska.

Bibliografija

- Maličev, Patricija. 2011. »Živa Vidmar: 'kako, zaboga, ste mogli dopustiti, da so klerikalci prišli na oblast?!'« Intervju z Živo Vidmar. *Delo, Sobotna priloga*, 1. junij 2011. <https://old.delo.si/zgodbe/sobotnapriloga/ziva-vidmar-kako-zaboga-ste-mogli-dopustiti-da-so-klerikalci-prisli-na-oblast.html>.
- Ocvirk, Anton, ur. 1975. *Josip Vidmar*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Stanovnik, Majda. 2013. *Prevajalci o prevodu*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Stanovnik, Majda. 2016. »Josip Vidmar.« V *Prevajalci o prevodu 2. Od J. Modra do J. Milič*, uredila Majda Stanovnik, 302–303. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Vidmar, Josip. 1930. »Oton Župančič kot prevajalec.« *Modra ptica* 1, št. 7: 153–154.
- Vidmar, Josip. 1962. »O prevajanju.« V Josip Vidmar, *Drobni eseji*, 28–31. Maribor: Obzorja.
- Zadavec, Franc. 1976. *Literarni teoretik in kritik Josip Vidmar*. Maribor: Obzorja.
- Zadavec, Franc. 1982. »Vidmar, Josip (1895–1992)«. V *Slovenski biografski leksikon: 13. zv. Trubar – Vodaine*, uredili Alfonz Gspan, Jože Munda in Fran Petre. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi783877/#slovenski-biografski-leksikon>.